

Belgelerle Türk Turizm Tarihi/Adana Dârümuallimîn Talebelerinin İstanbul Seyahati

Turkish Tourism History with Documents/Istanbul Travel of the Students of Adana Darulmuallimin

Ümit Baki ERDEM

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Danışmendiler
Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Anahtar sözcükler:

İstanbul, Seyahat, Öğrenci, İzci, Darümuallimîn.

Key words:

Istanbul, Travel, Student, Scout, Darulmuallimin.

ÖZ

İnsanların İstanbul şehrine seyahat etme arzusu oldukça eski zamanlara dayanır. Dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlar için İstanbul her zaman Doğu'nun mistik başşehri olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde ulaşım araçlarının gelişmesi seyahat imkânlarının artmasına ve çeşitlenmesine sebep olmuştur. Klasik usul gemi, araba ve hayvanlarla yapılan ticaret ve turizm faaliyetleri şimendiferin (tren) ve buharlı gemilerin icadıyla konforlu ve değişik bir boyut kazanmıştır. Klasik dönemde hem zahmetli hem de tehlikeli olan yolculuklar daha kolay ve güvenli hale gelmiştir. Bu da insanların farklı yerleri görme arzu ve isteklerini arttırmıştır. Ayrıca modernleşme öncesi belli bir zenginliğe sahip insanların seyahat etmesi mümkün iken 19. yüzyılın ortalarından itibaren seyahat imkânlarının artması ve şehirlere yayılması halkın da bu seyahatlere iştirak etmesini sağlamıştır. Bu gezilerden birisi de Adana Darümuallimin Mektebi öğrenci ve öğretmenlerinin 1914 yılı yaz aylarında yaptıkları İstanbul seyahatidir. Bu yazıda Osmanlı Arşivi'nden çevrimiçi tarama yoluyla temin edilen belgelerde geçen bu okulun öğrenci ve öğretmenlerinin İstanbul gezi programı tanıtılmıştır.

ABSTRACT

People's desire to travel to Istanbul dates back to ancient times. For people living in other parts of the world, Istanbul has always been the mystical capital of the East. By the 19th century, the diversification of means of transportation led to an increase and diversification of travel opportunities. Trade and tourism activities carried out with classical ships, carriages and animals gained a comfortable and different dimension with the invention of the railway (train) and steamships. Journeys that were both laborious and dangerous in the classical period became easier and safer. This has increased people's desire and desire to see different places. In addition, while it was possible for people with a certain wealth to travel before modernization, the increase in travel opportunities and the spread of travel opportunities to cities since the mid-19th century enabled the public to participate in these travels. One of these trips was the trip to Istanbul made by the students and teachers of Adana Darümuallimin School in the summer of 1914. In this article, the Istanbul travel program of the students and teachers of this school, which is mentioned in the documents obtained from the Ottoman Archives through online scanning, is introduced.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde Dârümuallimîn okulları Tanzimat'ın ilanından sonra rüşdiye okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan okullardır. Bu tarzda ilk mektep II. Mahmud Dönemi (1808-1839) sonlarında İstanbul'da açılmıştır. Bu okullar 1848-1924 yılları arasında faaliyet göstermişlerdir (Öztürk 1993). Adana Vilayeti'nde de 1892 yılında bir Dârümuallimîn açılmıştır (BOA. MF. MKT. 153-118; BOA. MF. MKT. 115-97; BOA. MF. MKT. 171-44). 1894 yılına ait Adana Vilayeti Salnamesi'nde Adana'da Halil Efendi'nin mu-

allimi olduğu 5 öğrenci 1 hademeden oluşan bir Dârümuallimîn Mektebi'nin olduğu ifade edilmiştir. (SALNAME 10). Bu mektep öğretmen ve hademelerinden oluşan bir izci gurubu 1914 yılı haziran ayında İstanbul'a bir seyahat planlamıştır (BOA. MF. İBT. 506-43).

Birinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri iyice yakından duyulurken gündeme gelen bu gezide ziyaret edilmesi planlanan yerler dönemin İstanbul'unun en popüler ve turistik mekânları olarak görülebilir. Bu gezi planının belgelere yansımaları, gezi için Maarif Nezareti'nden izin istemek hem de gezide ken-

dilerine gereken kolaylığın sağlanması ihtiyacından doğmuştur. Adana Maarif Müdüriyeti'nden Maarif Nezareti'ne gönderilen yazıdan anlaşıldığı üzere okul personeli ve öğrencilerinin Dersaadet'e yani İstanbul'a gelmelerine izin çıkmıştır. 30 Mayıs 1914 tarihinde 40 talebe, muallim Halil Edib Efendi ve üç hademeden oluşan gezi gurubunun programı Maarif Nezareti'ne takdim edilmiştir. Bunun üzerine Maarif Nezareti tarafından gurubun gezi düzenlemeyi planladığı İstanbul'daki ilgili müdürlüklere yazı yazılmıştır. Müze-i Hümayun, Askerî Müze, Evkâf Müzesi ve Elektrik Fabrikaları Müdüriyetleri'ne 2 Temmuz 1914'te yazılan yazıda "tedkikât-ı ilmiye ve fenniyede bulunmak üzere" imtihanlarını müteakip İstanbul'a gelmeleri kararlaştırılan Adana Dârülmuaallimîn talebesinin seyahat programlarında kendilerine kolaylık sağlanması emredilmiştir (BOA. MF. İBT. 506-43). Bu yazıda okul talebelerinin İstanbul gezisinin amacının ilmî ve fennî tetkiklerde bulunmak, günümüzdeki manada teknik bir gezi yapmak olduğu görülmektedir.

GEZİ PROGRAMI

Program şu şekilde planlanmıştır:

Haziranın yirmisine doğru Adana'dan şimendiferle Mersin'e ve oradan vapurla Dersaadet'e varılacaktır. İstanbul'da vapurdan çıkıldıktan sonra izci elbisesiyle Bâb-ı Âli Caddesi'nden geçerken Bâb-ı Âli'ye resmî selam verilip doğruca Maarif Nezâret-i Celîlesi'ne gidilerek resmî tören icra edildikten sonra Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri türbesi ziyaret edilecek, oradan ikametlerine tahsis edilen İstanbul Sultanîsi'ne gelinecektir.

Ziyaret Olunacak Yerler

Cami-i Şerifler: Yeni Cami, Ayasofya, Sultan Ahmed Sebili, Sultan Ahmed Camisi, Nur-ı Osmaniye, Bayezid, Süleymaniye, Valide Camisi, Sultan Selim, Galata, Arap Camisi, Ebâ Eyyüb-i Ensarî Hazretleri.

Müzeler: Müze-i Hümayun, Askerî Müzesi, Evkâf Müzesi, Sanayi-i Nefîse Mektebi, Yeniçeriler.¹

¹ Sanayi-i Nefise Mektebi, Müze-i Hümayun içerisinde yer aldığından orijinal kaynaktan müzeler kısmında yazılmıştır.

Mektepler: Dârülmuaallimîn, Dârülfünûn, Sultanîler, Tıp Fakültesi, Harbiye-i Şâhâne, Bahriye Mektebi, Sanayi Mektebi, Halkalı Ziraat Mektebi, Tayyare Mektebi, Şemsü'l-Mekâtib² Robert Koleji, Kızlar Mektebi.

Hastaneler: Haydarpaşa Hastanesi, Gülhane Hastanesi.

Fabrikalar: Hereke Fabrika-i Hümayunu, Elektrik Fabrikası, Zeytinburnu İmalathânesi.

Gazete İdarehaneleri: Tanin, Tasvîr-i Efkâr, Sebilü'r-Reşâd, Şehbâl, İkdâm, Sabah, Servet-i Fünûn, Karagöz İdarehaneleri.

Matbaalar: Matbaa-i Amire, Mahmud Bey Matbaası.

Diğer Ziyaret Olunacak Makamlar:

*Bir Cuma selamlık resm-i âlîsinde hazır bulunulacak, Veliâht hazretlerinin daire-i necâbetlerini ziyaret gerçekleştirilecek.

*Hürriyet- Abide Tepesi, 10 Temmuz merasimine iştirâk edilecek.

*Baş kalgây³ Enver Paşa Hazretleri, Mistır Parfitt'e ziyaret gerçekleştirilecek.

*Bahriye Nezâret-i Celîlesi, Tersane-i Amire ve bazı sefain-i harbiye (savaş gemileri) ziyaret edilecek.

*İstanbul'dan Kavak'a kadar, Çamlıca, Ayastefanos'a yürüyüşler yapılacak.

*Avdet (dönüş).

BULGULAR

Öğrencilerin gezi programı detaylıca incelendiğinde bir öğrenci izci gurubunun seyahat programına ait olduğu sarihtir. Bu öğrenci gurubunun bir izci gurubu olduğu programın içeriğinde geçen ifadelerden anlaşılmaktadır. Gezi öncesi yazışmaya konu olan belgelerde izci ifadesine rastlanmamış, programın içeriği okunduğunda bu gurubun bir izci öğrenci grubu olduğunun farkına varılmıştır. Bunun üzerine yapılan ayrıntılı incelememiz sonucunda başka bir belge tespit edilmiştir. Belgede "Adana Dârülmuaallimîn izcilerinin aynı gün Mersin'den Rus kumpanyasından Odessa vapuru

² Bu mektep 1891 yılında açılmış bir özel okuldur.

³ Kalgay: Kırım Hanlığı'nda veliahta verilen unvan.

ile hareket ettikleri” bilgisi verilmektedir (BOA. MF. İBT. 507-68). 3 Temmuz 1914 tarihli bu belge meseleyi daha berrak hâle getirmiştir.

Gezi programı öğrencilerin İstanbul’un önemli mekânlarını ziyaret ettiklerini ortaya koymaktadır. 3 Temmuz’da Mersin’den hareket edildiği düşünüldüğünde iki üç günlük bir vapur seyahati ile İstanbul’a geldikleri tasavvur edilebilir. Kabaca bir hafta süren İstanbul gezisinin bu izci gurubu için yoğun geçtiği söylenebilir. Bu meyanda İstanbul’un içinde kalan tarihi önemi haiz bütün tarihi cami, müze, gazete idareleri, mektepleri ve fabrikaları ziyaret edilmiştir. Öğrencilerin dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Parfitt’i ziyaretleri, II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan ve İttihat ve Terakki Fırkası’nın önemli bir eğitim programı haline gelmiş olup Enver Paşa’nın büyük önem verdiği izcilik programı ile düşünüldüğünde bu gezi daha geniş bir programın bir parçası olarak daha büyük anlam kazanmaktadır. Parfitt, Belçika İziciler Kurucu Başkanı’dır ve izcilik faaliyetlerinin geliştirilmesi için ülkeye davet edilmiştir (Bayrak 2010). Öğrenci ziyaretlerinin bu yabancı misafirin İstanbul’da olduğu tarihe denk gelmesi ya da getirilmesi gezinin önceden programlanmış bir ziyaret olma ihtimalini güçlendirmektedir. Öğrencilerin programında dikkat çekici bir husus da 10 Temmuz merasimine iştiraktır. 10 Temmuz merasiminden kasıt 10 Temmuz 1909 yılından itibaren kutlanan Meşrutiyet Bayramı’dır. II. Meşrutiyet’in ilan edildiği tarih olan 10 Temmuz günleri ülke çapında ulusal bayram olarak kutlanmaktadır (Yamak 2008).

SONUÇ

Görsel 1: Bab-ı Ali Kapısı. İBB Atatürk Kitaplığı

Adana Dârümuallimîn izci gurubu öğrencilerinin İstanbul gezi programının amacının bilimsel araştırma ve incelemede bulunmak olduğu gezi programında ifade edilmiştir. Gezi sonunda bu amaca ulaşıp ulaşılamadığını bilemiyoruz. Şüphesiz bu kazanımı ölçecek bir ölçme- değerlendirme imkânının varlığı bugün bile tartışmalıdır. Öğrenciler açısından seyahatin, dönemin şartları düşünüldüğünde, gerçekten ilgi çekici olduğu düşünülebilir. Okulda öğretmenlerinden duydukları, sosyal çevrelerinde gidip-gelenlerin anlattığı payitahtı merak ettikleri muhakkaktır. Gezi planı belli olduğunda ise heyecanlı oldukları bugünden tahmin edilebilir. Dönemin şanslı öğrenci gruplarından biri içerisinde oldukları da söylenebilir. Hele ki o dönem yıldızı parlayan Enver Paşa ile yüz yüze görüşmüş olmaları onlar için unutulmaz bir anı olsa gerektir.

KAYNAKÇA

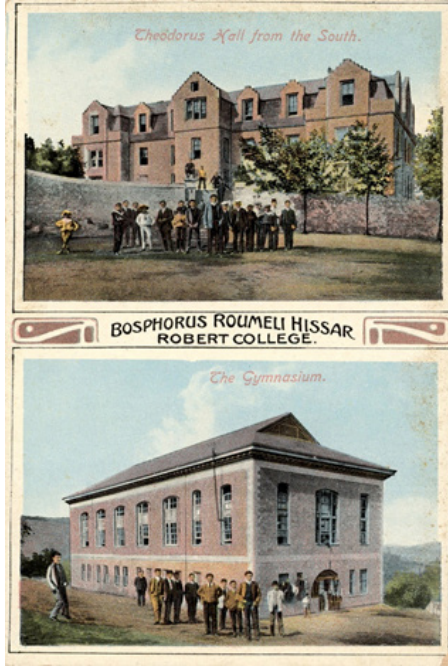
- Adana Vilayet Salnamesi 10. (1894), <http://ktp.isam.org.tr/pdfsal/D0245313120000010.pdf>, Erişim tarihi: 13 Temmuz 2023.
- Başkanlık Osmanlı Arşivi, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (BOA, MF.MKT), nr. 171/44; 153/118; 155/97.
- Başkanlık Osmanlı Arşivi, Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi (BOA, MF.İBT), nr. 507/43; 507/681.
- Bayrak, T. (2010/1). İzçiliğin Türkiye’ye Gelişi ve Günümüzdeki Görünümü, *Sosyoloji Dergisi*, 20 (3): 153-75.
- İnalçık H. (2001). “Kalgay” (Cilt 24, 259). İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztürk C. (1993). “Dârümuallimîn” (Cilt 8, 551-552). İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yamak S. (2008/3). Meşrutiyet’in Bayramı: “10 Temmuz İd-i Millisi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (38): 323-342.

Ümit Baki Erdem, Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Danışmendliler Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 60250, Tokat.

E-posta: umit.erdem@gop.edu.tr.

Görsel 2: Abide-i Hürriyet Anıtı. İBB Atatürk Kitaplığı

Görsel 3: Robet Koleji. Kaynak: Salt Arşiv (SA)

Görsel 4: Ayasofya Camisi. Kaynak: (SA)

Ümit Baki ERDEM

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu (2009). Yüksek lisansını aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda yaptı (2017). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki uzmanlık görevine başladı (2010). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki uzmanlık görevinden ayrıldıktan sonra Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Danışmendililer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinde Öğretim Görevlisi olarak işe başladı (2022). Hâlen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir.